

ABOUT DISSERTATION STUDIES OF VASYL SUKHOMLYNSKYI'S HERITAGE DEALING WITH THE ISSUES OF NATIONAL-PATRIOTIC EDUCATION OF CHILDREN AND YOUTH

Abstract. The text highlights the historiography of dissertation studies dedicated to the issues of national-patriotic education in Vasyl Sukhomlynskyi's creative output. Their importance in view of current problems has been emphasized.

Keywords: national-patriotic education, dissertation study, Vasyl Sukhomlynskyi.

УДК 37(091)(477)-051Стешенко:[37.035:172.15]

Є. Ф. ДЕМИДА

*молодший науковий співробітник
відділу педагогічного джерелознавства та біографістики
ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського
e-mail: evgeshadem@i.ua*

ІВАН СТЕШЕНКО (1873–1918) ПРО УКРАЇНСЬКУ МОВУ ЯК ЗАСІБ НАЦІОНАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ (ЗА МАТЕРІАЛАМИ РЕСУРСУ «ВИДАТНІ ПЕДАГОГИ УКРАЇНИ ТА СВІТУ»)

Анотація. Розкрито значення творчого доробку І. М. Стешенка – видатного українського політика, педагога, письменника, українізатора шкільництва. Показано його вірність українській національній ідеї, що сформувала І. М. Стешенка як патріота і державного діяча. Аргументовано, що електронний ресурс «Видатні педагоги України та світу» є ефективним засобом поширення біографічних знань задля піднесення духовної культури суспільства в умовах сучасних цивілізаційних викликів.

Ключові слова: Іван Стешенко, українська мова, національне виховання, реформа, українізація, електронний ресурс «Видатні педагоги України та світу».

Одну зі сторінок ресурсу «Видатні педагоги України та світу» на порталі ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського присвячено творцеві української національної школи, педагогові й літератору І. М. Стешенку (1873–1918) (URL: <http://surl.li/dfylz>).

Іван Матвійович Стешенко – полтавець, козацького роду, походив з багатодітної сім'ї, мав добру освіту. Вільно володів французькою, німецькою, іспанською, італійською, багатьма слов'янськими мовами. Українською історією, старовиною захопився ще гімназистом.

Ця пристрасть сформувала і погляди, і долю Івана Стешенка. Він здобував освіту, коли українська мова в школах була під заборонаю. Над дітьми, які говорили українською, глузували, називаючи їхню мову «мужицькою». Але це не змінило його поглядів, він змалку усвідомив – мова впливає на самоідентифікацію людини. У

своїй студентській роботі про М. Гоголя І. Стешенко мав зухвалість зазначити: «Гоголь був би ще кращим письменником, коли б писав мовою свого народу» [1, с. 52].

Студентом він брав активну участь у політичному й суспільному житті, належав до багатьох тодішніх національних українських рухів і організацій. За це І. Стешенка кілька разів заарештовували, забороняли викладати і, зрештою, вбили у віці 45 років.

Попри ранню смерть І. Стешенко устиг зробити чимало. Наукові розвідки про творчість І. Котляревського, Т. Шевченка, Марка Вовчка та ін. українських митців, кілька праць присвятив театрові. Писав власні поезії, які з початку 90-х років XIX ст. друкував у галицьких виданнях «Зоря» та «Правда». Видав дві поетичні збірки «Хуторні сонети» (1899) та «Степові мотиви (1901), переклав українською Овідія («Метаморфози»), Ф. Шіллера («Орлеанська діва») та ін.

Але у контексті заявленої теми найперше завважимо його публіцистичний доробок з мовного і національного питань.

Протягом 1905 р. І. Стешенко надрукував низку статей, зокрема «Українофіли», «Про українську національну школу», «Історичні прорахунки і українська мова», в яких непохитно обстоював ідею національної школи. «Чому треба навчатися мови близької, але чужої, та не вчити своєї рідної? Близькість не є тотожність. Подібна підміна мов – то сурогат і фальсифікація», – писав І. Стешенко [4, с. 157].

Знакова стаття І. Стешенка «Про українську літературну мову» (1912), де автор, власне, і формулює своє ставлення до рідного слова: «У національному житті одним з найважливіших явищ є безперечно мова. Представляючи ясну одмичку і одмежовуючи часто одну націю від другої, вона стає символом національного життя. Складаючи частину народного духу, вона для багатьох стає національною святоцю» [6, с. 3].

Утверджувати і розвивати свої ідеї І. Стешенко дістав можливість у 1917–1918 рр. на посаді Генерального секретаря народної освіти Української Центральної Ради, а після проголошення незалежності УНР Четвертим Універсалом – міністра освіти у складі Ради Міністрів. У цьому статусі провадив докорінну реформу освіти, долучився до створення плану широкої українізації: укладання навчальних програм і підручників, словників, відкриття українських гімназій, підготовки україномовних педагогів.

У циркулярі «До справи українізації середньої школи» Стешенко наголошував, що історія дала українському народові шанс створити на власних теренах державу, тож українська мова має бути офіційною, урядовою, знати її – обов'язок кожного громадянина України [5, с. 111].

Згодом І. Стешенко видав циркуляр з програмою національного виховання, де окреслив завдання «виховання дітей в повазі до нового ладу на Україні, до нашого відродженого краю» [7, с. 72].

Реалізувати це завдання пропонувалося запровадженням в кожній школі української мови та українознавства за розробленими програмами. Йшлося й про позашкільне навчання – гуртки з вивчення української літератури, історії та інших предметів, українські бібліотеки, читальні, театральні шкільні вистави, літературно-вокальні вечори за найкращими творами українських письменників, лекції з

української декламації, подорожі-екскурсії до пам'ятних історичних місць, влаштування дитячих та юнацьких організацій на національному ґрунті. До циркуляра був і додаток авторства І. Стешенка – посібник «Поміч учителю в справі національного виховання учнів» [3, с. 95].

Докладніше про І. Стешенка можна дізнатися зі сторінки електронного ресурсу «Видатні педагоги України та світу». Матеріали в ній структуровано за рубриками: «Біографія», «Бібліографія праць І. М. Стешенка», «Бібліографія публікацій про життя та діяльність І. М. Стешенка» та ін. Більшість праць, представлених у бібліографічних рубриках, доступні у повнотекстовому форматі в інтернеті за гіперпосиланнями. Загалом згаданий ресурс як важливий складник національної електронної педагогічної біографіки є «ефективною формою поширення біографічних знань задля підвищення духовної культури суспільства в умовах глобальних цивілізаційних викликів» [2, с. 11].

Список використаних джерел

1. Александрова Г. Іван Стешенко: «Без наслідування обійтися не можна і в ньому... рятуюнок оригінального духу». *Слово і час*. 2008. № 7. С. 52–59. URL: <http://surl.li/rfuxp> (дата звернення: 05.03.2024).
2. Березівська Л. Д. Електронний ресурс «Видатні педагоги України та світу» як форма представлення педагогічної біографіки в освітньо-науковому просторі. *Педагогічна біографіка та біографістика в сучасному науково-інформаційному просторі* : зб. матеріалів VII Всеукр. наук.-методол. семінару з історії освіти, 20 трав. 2022 р., Київ / НАПН України та ін. Вінниця, 2022. С. 9–11. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/730864/> (дата звернення: 05.03.2024).
3. Березівська Л. Д. Реформування шкільної освіти в Україні у XX столітті : монографія / Ін-т педагогіки АПН України. Київ : Богданова А. М., 2008. 405 с. URL: https://lib.iitta.gov.ua/731185/1/Monograpf_08_rec.pdf (дата звернення: 05.03.2024).
4. Сойко І. М. Питання національної мови в науковій спадщині Івана Стешенка. *Наука і освіта*. 2009. № 10. С. 157–160. URL: <http://surl.li/rfuyq> (дата звернення: 05.03.2024).
5. Стешенко І. До справи українізації середньої школи : циркуляр. *Вільна Українська школа* 1917. № 2 (жовт.). С. 111–112. URL: <http://surl.li/rfuzw> (дата звернення: 05.03.2024).
6. Стешенко І. Про українську літературну мову. Київ : Друк. 1-ї Київ. Друк. Спілки, 1912. 36 с. URL: <https://elib.nlu.org.ua/view.html?&id=802> (дата звернення: 05.03.2024).
7. Стешенко І. Циркуляр до директорів середніх шкіл всіх відомств та інспекторів вищих початкових, торгових та інших шкіл України. *Вільна Українська школа*. 1918. № 5/6 (січ. – лют.). С. 72–73. URL: <http://surl.li/rfvaw> (дата звернення: 05.03.2024).

UDC 37(091)(477)-051Steshenko:[37.035:172.15]

YE. F. DEMYDA

*Junior Researcher of the Department
of Pedagogical Source Studies and Biographistics at
V. Sukhomlynskyi SSEL of Ukraine
e-mail: evgeshadem@i.ua*

IVAN STESHENKO (1873-1918) ON THE UKRAINIAN LANGUAGE AS A TOOL OF NATIONAL EDUCATION (BASED ON RESOURCE MATERIALS «OUTSTANDING EDUCATORS OF UKRAINE AND THE WORLD»)

Abstract. The significance of the creative output of I. M. Steshenko, an outstanding Ukrainian politician, educator, writer, and Ukrainianizer of school education, has been revealed. It shows his loyalty to the Ukrainian language and literature, which became the

cornerstone of I. M. Steshenko's formation as a patriot and statesman. It has been argued that the electronic resource «Outstanding Educators of Ukraine and the World» is an effective means of disseminating biographical knowledge in order to raise the spiritual culture of society in the conditions of modern civilizational challenges.

Keywords: Ivan Steshenko, the Ukrainian language, national education, reform, Ukrainianization, electronic resource «Outstanding Educators of Ukraine and the World».

УДК 004.774:37(091)(100+477)-051:[37.035:172.15](477)

Т. М. ДЕРЕВ'ЯНКО

ORCID ID: 0000-0003-3980-7584

молодший науковий співробітник

відділу педагогічного джерелознавства та біографістики

ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського

e-mail: t.derevyanko@ukr.net

РОЛЬ ЕЛЕКТРОННОГО ІНФОРМАЦІЙНО-БІБЛІОГРАФІЧНОГО РЕСУРСУ «ВИДАТНІ ПЕДАГОГИ УКРАЇНИ ТА СВІТУ» У НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОМУ ВИХОВАННІ ДІТЕЙ ТА МОЛОДІ

Анотація. Представлено електронний інформаційно-бібліографічний ресурс «Видатні педагоги України та світу», що функціонує на порталі ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. Коротко висвітлено його наповнення та особливості як галузевого цифрового ресурсу. Аргументовано роль ресурсу в національно-патріотичному вихованні дітей та молоді.

Ключові слова: електронний ресурс «Видатні педагоги України та світу», ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, педагогічна біографіка, національно-патріотичне виховання.

Питання національно-патріотичного виховання дітей і молоді в незалежній Україні завжди було актуальним, особливо – тепер. Одним із засобів, що має значний потенціал і може стати в пригоді для формування національно-патріотичної свідомості юних українців, є електронний інформаційно-бібліографічний ресурс «Видатні педагоги України та світу» (<https://dnpb.gov.ua/ua/informatsiyno-bibliografichni-resursy/vydatni-pedahohy/>) Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського НАПН України. Він функціонує й розвивається на порталі установи (<https://dnpb.gov.ua/ua/>).

Історіографічний пошук дає підстави стверджувати, що до вивчення цього ресурсу зверталися такі науковці, як Л. Д. Березівська, Є. Ф. Демида, Т. М. Дерев'янко, О. П. Міхно, Т. С. Павленко, Л. О. Пономаренко, П. І. Рогова, С. М. Хопта, Н. О. Якобчук та ін. У їхніх публікаціях висвітлено історію створення, структуру та зміст цифрового ресурсу [1; 2; 4]; порушено методологічні й прикладні проблеми його наповнення [2; 6]; розкрито окремі персоналії, представлені в межах цього проєкту [5].

За понад 15 років аналізований ресурс завдяки зусиллям наукових співробітників, що його формують, інтегрував відомості про більш як 80 знаних педагогів та освітніх діячів України і світу різних історичних періодів. Причому опублікована інформація постійно оновлюється та доповнюється.

Так, електронний ресурс репрезентує біографію та творчий доробок корифеїв національної освіти – Х. Д. Алчевської, Б. Д. Грінченка, М. М. Грінченко, М. П. Драгоманова, Г. С. Костюка, А. С. Макаренка, С. Ф. Русової, О. Я. Савченко, Г. С. Сковороди, В. О. Сухомлинського, К. Д. Ушинського та багатьох інших. Крім того, серед його персоналій є ті, які довгий час були невідомі широкому загалу й несправедливо забуті через русифікаційну політику спочатку імперської, а потім і радянської влади. Зокрема, мова йде про В. Ф. Дурдуківського, Б. С. Манжоса, О. Ф. Музиченка, Я. Ф. Чепігу.

Важливо, що кожна сторінка ресурсу, присвячена тій чи іншій особистості, містить не лише біографічні матеріали, а й бібліографію творів діяча, бібліографію публікацій, в яких проаналізовано його життя та напрацювання, повнотекстові документи, фотогалерею й відомості про вшанування пам'яті (у разі наявності). Тобто в одному місці сконцентровано великий обсяг різноаспектної інформації про педагога, що дає змогу всебічно ознайомитися з персоналією, її поглядами й переконаннями. У цьому полягає унікальність аналізованого галузевого ресурсу, його вагомий внесок у розвиток цифрової педагогічної біографіки, ресурсу, який допомагає крізь призму наукових біографій системно простежувати розвиток освіти й педагогічної думки, зокрема на теренах України та сприяє відновленню національної педагогічної пам'яті [6].

Як слушно зазначає Л. Д. Березівська, «педагогічна біографіка є носієм національно-патріотичної свідомості» [3, с. 28]. Саме тому матеріали електронного інформаційно-бібліографічного ресурсу «Видатні педагоги України та світу» можуть стати в пригоді вчителям та викладачам різних ланок освіти для репрезентації життя, ідей і подвижницької праці, часто в складних суспільно-політичних умовах, під час утисків та репресій, відомих педагогів. Адже їхні долі, стійкість громадянської позиції й вболівання за майбутнє своєї Батьківщини є прикладами для сучасних дітей і молоді, які допоможуть формувати в них національно-патріотичні почуття, любов до рідної країни та її народу, а отже, ця інформація має бути залучена до освітнього процесу закладів середньої й вищої освіти.

Список використаних джерел

1. Березівська Л. Д. Електронний інформаційно-бібліографічний ресурс «Видатні педагоги України та світу» як основа професійної підготовки педагогів. *Освіта для миру* : зб. наук. пр. учасників VIII Укр.-пол. / Пол.-укр. наук. форуму (8–10 жовт. 2019 р.) : у 2 т. / МОН України та ін. Київ ; Переяслав-Хмельницький, 2019. Т. 2. С. 222–228. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/717478/> (дата звернення: 21.03.2024).

2. Березівська Л. Д. Електронний ресурс «Видатні педагоги України та світу» як форма представлення педагогічної біографіки в освітньо-науковому просторі. *Педагогічна біографіка та біографістика в сучасному науково-інформаційному просторі* : зб. матеріалів VII Всеукр. наук.-методол. семінару з історії освіти, 20 трав. 2022 р., Київ / НАПН України та ін. Вінниця, 2022. С. 9–11. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/730864/> (дата звернення: 21.03.2024).

3. Березівська Л. Д. Педагогічна біографіка України як носій національно-патріотичної свідомості: діалог поколінь. *Національно-патріотичне виховання дітей та молоді в умовах*